

Мерсел БИЉАЛИ

“
*Golemi rabot i
za mali lu/e*
”

Генијалниот Калил Џибран рекол: "Жалете ја нацијата која со труба му посакува добредојде на новиот лидер, а го испраќа со свирежи, за повторно да му труби на другиот кој доаѓа". Џибран сметал дека за неповолните состојби во општеството најмногу се виновни обичните луѓе. Тој како да не сакал да сфати дека постои нешто што се нарекува воспоставен систем, што диктира однесување, па и оттуѓува луѓе. Но, веројатно мислел на процеси кога обичните луѓе се во позиција трезвено да ги избираат своите водачи. Мислел на зрелата или на незрелата колективна свест и култура во однос на избирањето реални понуди, но и отфрлањето на лошите "производи" пакетирани во атрактивни амбалажи.

Еден друг мислител рекол: "Кога избирате водач размислете дека избирате вид превозно средство за неизвесен и непознат долг пат на лош терен, полн со неповолности и пречки, каде често и животот ви виси". Значи, изборот е ваш, но секогаш е сигурно дека последиците за можниот лош избор ќе паѓаат врз вас.

Сега кај нас е актуелна промената на законската регулатива која се однесува на парламентарните избори. При разговорите на оваа тема, политичките структури, аналитичарите и новинарите најмногу трошат време за тоа дали и како да им се овозможи гласање на нашите сограѓани кои ефективно живеат во странство, воопшто нетретирајќи го сериозно тоа како овдешните милион и шестотини илјади избирачи треба тоа да го прават, за да избираат барем елементарно функционално "превозно средство". За да изберат водачи кои нема да го трошат времето во перманентно скитање, како Одисеј кој барем скитал без својата Итака.

Не негирам дека е потребно и за иселениците да се изнајде некакво решение за нивно вклучување во изборниот процес, но тоа воопшто не е централниот проблем.

Здравата логика бара при расправите за донесување нова изборна регулатива

позитивно ќе се рефлектира во општеството и во државата. Реално и не постои идеален модел без недостатоци. Секој од нив има свои предности и слабости. Мнозинскиот модел има неколку предности, споредено со пропорционалниот: гласачите се определуваат за конкретен кандидат, што значи дека ќе имаат кому да му се обратат за своите проблеми; овој модел овозможува стабилна влада затоа што неа ја сочинуваат помал број политички партии (мнозинскиот од игра ги елиминира помалите партии); мнозинскиот овозможува рамномерна регионална застапеност во Собранието. Пропорционалниот, пак, има свои предности во тоа што се реализира во еден круг гласање, што го прави поедноставен, без многу тензии и е поевтин; овозможува во Собранието да бидат застапени повеќе политички опции, слоеви, култури и групи од интерес; ја намалува доминацијата на поголемите политички партии; колоритот на политичката волја се отсликува во конкретни изборни резултати; ја намалува можноста за радикални политички пресврти. Меѓутоа, најголем хендикеп кај овој модел е елиминирањето на можноста избирачите да се определат за личности во кои имаат поголема доверба и на кои ќе можат да им се обратат за своите проблеми. Тие имаат можност да гласаат

"ОДГОВОРНОСТА НЕ ОДИ САМО СО ЛИДЕРИТЕ НА НАШИТЕ ЗЕМЈИ ИЛИ СО ОНИЕ КОИ СЕ ИЗБРАНИ ИЛИ НАЗНАЧЕНИ ДА ВРШАТ ЈАВНИ РАБОТИ - ТАА ОДИ СО СЕКОЈ ОД НАС ИНДИВИДУАЛНО".

ДАЛАЈ ЛАМА

ва, централно прашање да биде тоа како да се дојде до легитимно, поефикасно и поодговорно Собрание, без кое не може да се има успешна функционалност на другите институции. Значи, фокусот на расправата треба да биде за тоа кои модели и подмодели на изборни системи да воведеме, за да кажеме дека сме ја задоволиле демократијата, но и со што го зајакнуваме капацитетот на јавните институции и служби. Кај нас, од воспоставувањето на плуралната демократија до денес одржани се пет рунди парламентарни избори. Иако тоа и не претставува некое позначајно електорално искуство за да се пофалиме дека сме се здобиле со доволно корисна супстанца за одржување квалитетни и легитимни избори, сепак овој период е доволен за да создаеме дека многу нешто од тоа што со години се покажало како слабост сигурно е дериват и на несоодветната изборна регулатива.

Генерално, во светот се познати три главни изборни модели: мнозински, пропорционален и комбиниран. Ние ги тестиравме првиот и вториот модел, и воопшто не сме блиску до констатацијата дека конечно сме усогласиле модел кој

само за политичка партија, така што често не знаат до кого да се обратат за нивните општи и посебни потреби. Тоа неминовно предизвикува оттуѓување на Собранието од граѓаните.

Поаѓајќи од тоа дека не постои совршен изборен модел, потребно е да се прави комбинација од модели и подмодели, со цел поблиску да се дојде до демократските принципи и до општа функционалност на институциите на државата. Начелно, многу често капацитетот, ефикасноста, одговорноста и легитимитетот на институциите непосредно зависат од тоа каков изборен систем се практикува. Исто така, тој тренд како спирала се одразува и врз начинот на функционирање на другите јавни институции во државата.

Соодветно на нашите специфичности, сметам дека кај нас би требало да превагнува пропорционалниот модел во адекватност во однос на мнозинскиот. Меѓутоа, треба да се види со кои подмодели треба да се покрие и да се искombинира овој модел, со цел да се елиминираат ефектите од главните слабости, кои се карактеристични за пропорционалниот модел.

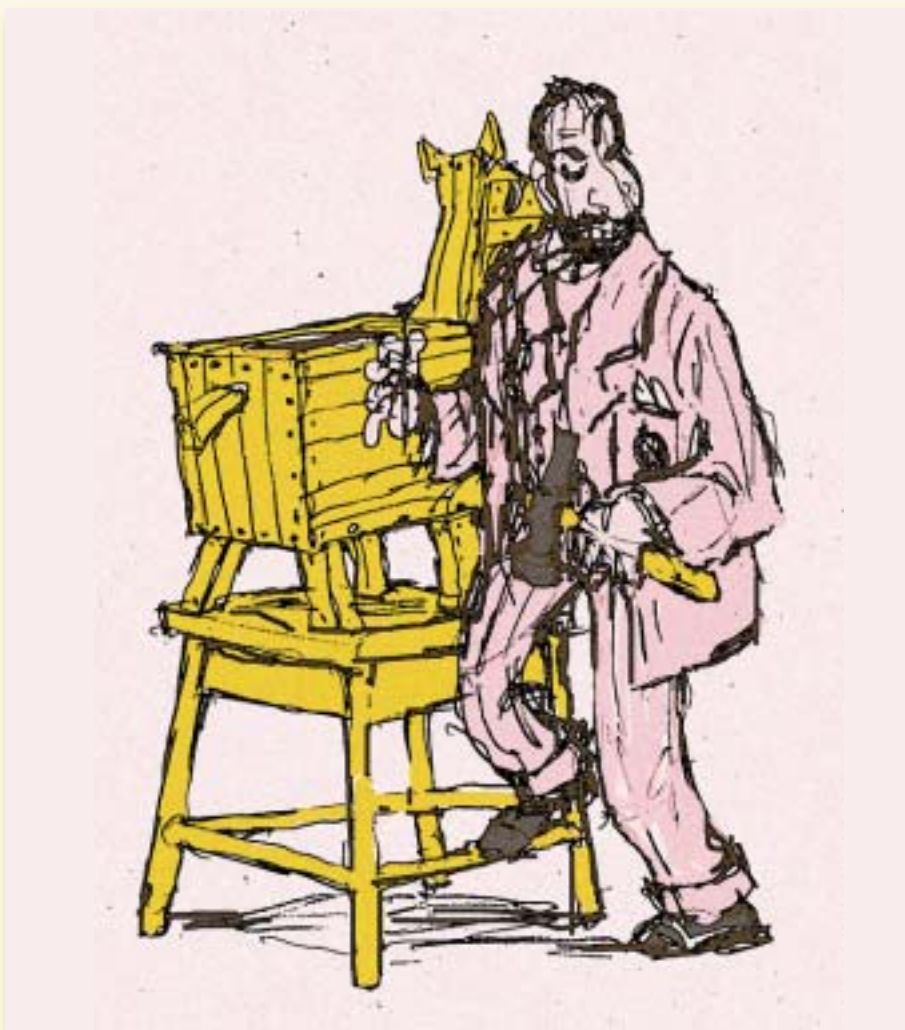
Во повеќе држави се покажа дека добрата комбинација на модели и на под-модели, со карактеристики на пропорционалниот и на мнозинскиот систем, дава многу солидни резултати. На пример, некои подмодели во рамките на пропорционалниот модел, на гласачот му овозможуваат не само да гласа за политичка партија, туку и да врши сопствена селекција и рангирање на предложените кандидати од листата (преференцијалниот подмодел). Тој дури може да состави сопствена листа во рамките на предложената листа од политичката

партија за која гласал (отворена, комбинирана листа). Кај фиксната листа гласачот располага само со еден глас, определувајќи се за една листа на кандидати во целина. Кај други форми на листи, гласачот има повеќе гласови, со кои тој може да изрази преференции за одреден кандидат или кандидати. Кај комбинираната листа гласачот има најмалку два гласа (еден за листата и еден глас за некој од кандидатите кој го поддржува во рамките на листата) или, пак, толку гласови колку што треба да се избераат пратеници во таа изборна единица.

Мислам дека за наши услови најсоодветен е преференцијалниот подмодел, кој им овозможува на гласачите со нивна селекција сами да вршат рангирање во предложената листа. Имено, по гласањето за листата на партијата за која граѓанинот гласал, тој истовремено заокружува едно, повеќе или сите имиња во листата (според сопственото убедување). Потоа, кога на крај се пресметува колку гласа има добиено секој од кандидатите во рамките на истата листа, се составува нова внатрешна партиска ранг листа. Така што може да се случи некој од кандидатите кој партијата го предложила горерангирано да падне многу подолу и обратно. Со тоа се постигнува многу нешто. Прво, гласачите имаат можност да ги фаворизираат оние кандидати во кои имаат поголема доверба, и кои ги сметаат за поенергични, поодговорни и попрофесионални. Второ, со тоа се намалува можноста да бидат избрани кандидати кои често успеале незаслужено да се наметнат како

"КОГА ИЗБИРАТЕ ВОДАЧ РАЗМИСЛЕТЕ ДЕКА ИЗБИРАТЕ ВИД ПРЕВОЗНО СРЕДСТВО ЗА НЕИЗВЕСЕН И НЕПОЗНАТ ДОЛГ ПАТ НА ЛОШ ТЕРЕН, ПОЛН СО НЕПОВОЛНОСТИ И ПРЕЧКИ, КАДЕ ЧЕСТО И ЖИВОТОТ ВИ ВИСИ".

ВО ПОТТРАГА ПО...

високорангирано во листите на политичките партии. Трето, таквото селекционирање од гласачите ќе ги натера политичките партии да внимаваат кого предлагаат и какво рангирање нудат. Тие се принудени да предложат лица кои уживаат поширока поддршка кај избирачите. Со тоа во голема мера ќе се намали предлагањето и рангирањето од страна на политичките партии врз основа на полтронизам и послушност. Четврто, таквиот процес ќе создаде позитивна природна селекција на кадровската структура, која непосредно позитивно ќе се рефлектира и во другите државни институции (влада, јавни претпријатија, установи, фондови итн). Со тоа сигурно несоодветните партиски олигарси ќе се соочат со маргинализирање, па и со политичко елиминирање. Исто така, овој изборен подмодел овозможува многу поголема мотивираност на граѓаните да излезат на гласање, свесни дека тие се најважниот фактор што одлучува кој ќе ги претставува. Исто така, поаѓајќи од реалноста дека високите политички елити се главни носители на злоупотреби, овој модел ќе ги натера на верификација пред гласачите. Тоа само по себе би било позитивна превенција против слабостите и злоупотребите.

Големiot Далај Лама порачал: "Одговорноста не оди само со лидерите на нашите земји или со оние кои се избрани или назначени да вршат јавни работи - таа оди со секој од нас индивидуално".